

General Strategies and Policies of Political-Religious Governance from the Perspective of the Supreme Leader

Saeed Kahya

PhD Student in Public Policy, Department of Political Science, Faculty of Law and Political Science, University of Tehran, Tehran, I.R.Iran (Corresponding Author)

Email: saeed.kahya@gmail.com

Hamid reza Malek Mohammadi

Professor Political Science Department, Law & Political Science Faculty, University of Tehran, Tehran, I.R.Iran

Email: malek@ut.ac.ir

Mohammad Amin Arshad Riahi Dehkordi

Master of Political Studies, Faculty of Historical-Political and Regional Studies, Baqir-ul-Ulum University, Qom, I.R.Iran

Email: arshadriahi@chmail.com

Citation

Kahya, S., Malek Mohammadi, H. R. and Arshad Riahi Dehkordi, M. A. (2025). General Strategies and Policies of Political-Religious Governance from the Perspective of the Supreme Leader. *Aeine Hokmrani*, 2(3), 125-165
 (DOI) 10.22034/ah.2025.723015

Type of Article: Reserch Article

Received: 2025 January 01

Revised: 2025 February 03

Accepted: 2025 April 04

Published Online: 2025 April 22

Abstract

Political-religious governance in Ayatollah Khamenei's thought, which has various political, economic, social, and cultural systems based on religious values and foundations, considers the formation of an Islamic society to lead humans to servitude and spiritual perfection as its commitment. To form such governance, its foundations, macro-teachings, and aspects must be well explained and its strategies and policies must be realized. The main question of the present research is: What are the general strategies and policies of political-religious governance from the view of the Supreme Leader? In this paper, the qualitative method of content analysis and bibliographic citation has been used. After studying and examining Ayatollah Khamenei's statements and extracting thirty-six basic themes related to the research topic, ten organizing themes and five overarching themes were obtained: "nature and necessity of strategies and policies", "effects and characteristics of strategies and policies", "determinants of strategies and policies", "types of strategies and policies", and "mechanisms for realizing strategies and policies".

Keywords

Ayatollah Khamenei, Political-Religious Governance, Political-Religious Governance Strategies, Political-Religious Governance Policies, Content Analysis.

دوفصلنامه علمی پژوهشی در حوزه حکمرانی اسلامی
سال دوم / شماره ۳ / بهار و تابستان ۱۴۰۳
ISSN: 2980-7880
<https://aeinehokmrani.iict.ac.ir>

راهبردها و سیاست‌های کلی حکمرانی سیاسی - دینی از دیدگاه مقام معظم رهبری

سعید کحیا

دانشجوی دکتری سیاست‌گذاری عمومی، گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، جمهوری اسلامی ایران (نویسنده مسئول)

Email: saeed.kahya@gmail.com

حمیدرضا ملک محمدی

استاد گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، جمهوری اسلامی ایران

Email: malek@ut.ac.ir

محمدامین ارشدریاحی دهکردی

کارشناسی ارشد مطالعات سیاسی، دانشکده مطالعات تاریخی - سیاسی و منطقه‌ای، دانشگاه باقرالعلوم، قم، جمهوری اسلامی ایران

Email: arshadriahi@chmail.com

استناد به این مقاله:

کحیا، سعید، ملک محمدی، حمیدرضا و ارشد ریاحی، محمد امین. (۱۴۰۴). راهبردها و سیاست‌های کلی حکمرانی سیاسی-دینی از منظر مقام معظم رهبری. نشریه آیین حکمرانی، ۳(۲)، ۱۲۵-۱۶۵
doi (DOI) 10.22034/ah.2025.723015

نوع مقاله: پژوهشی
تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۰/۱۲
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۱/۱۵
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۱۱/۱۵
تاریخ انتشار آنلاین: ۱۴۰۴/۰۲/۰۲

چکیده

حکمرانی سیاسی - دینی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای که دارای نظام‌های گوناگون سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بر پایه ارزش‌ها و مبانی دینی است، شکل‌گیری جامعه اسلامی برای رساندن انسان‌ها به عبودیت و کمال معنویت را تعهد خود می‌داند. برای تشکیل چنین حکمرانی بایستی بنیادها، معارف کلان و جنبه‌های آن به خوبی تبیین شده و راهبردها و سیاست‌های آن محقق شود. پرسش اصلی پژوهش پیش رو این است که راهبردها و سیاست‌های کلی حکمرانی سیاسی - دینی از دیدگاه مقام معظم رهبری چیست؟ در این پژوهش، از روش کیفی تحلیل مضمون و استناد کتابخانه‌ای استفاده شده است. پس از مطالعه و بررسی بیانات آیت‌الله خامنه‌ای و استخراج ۳۶ مضمون پایه در پیوند با موضوع تحقیق، ۱۰ مضمون سازمان‌دهنده و ۵ مضمون فراگیر (چیستی و ضرورت راهبردها و سیاست‌ها)، «آثار و ویژگی‌های راهبردها و سیاست‌ها»، «واضع راهبردها و سیاست‌ها»، «اقسام راهبردها و سیاست‌ها» و «سازوکارهای تحقق راهبردها و سیاست‌ها» به دست آمد.

واژگان کلیدی

آیت‌الله خامنه‌ای، حکمرانی سیاسی - دینی، راهبردهای حکمرانی سیاسی - دینی، سیاست‌های حکمرانی سیاسی - دینی، تحلیل مضمون.

مقدمه

بر اساس مبانی اسلامی، دین نقش بسزایی در اعمال حاکمیت و قدرت، مدیریت منابع و فرایندهای حاکم بر آن دارد و دولت‌هایی که رویکرد دینی دارند، همواره می‌کوشند تا خط مشی‌ها، سیاست‌گذاری‌ها، اداره حکومت و روابط بین دولت مردان و مردم بر اساس دین تنظیم شود. در دین مبین اسلام، جنبه‌های گوناگون زندگی انسان بیان شده و راهکار عملیاتی برای مسائل اجتماعی و سیاسی ارائه شده است، اما نبود یک مدل حکمرانی با مبنای صحیح و برآمده از دین، پیامدهای ناگواری داشته است که می‌تواند سلايق و علايق شخصي را جایگزین ملاک‌های دینی کرده و فرایند تصمیم‌گیری و اجرا را از عقلانیت و اخلاق جدا کند. این مبانی، پس از استخراج از متون اصیل دینی - یعنی قرآن و سنت - و تفسیر آن به‌وسیله فقیه عادل و عالم به زمان، بایستی منقح شده و به‌صورت نظام‌نامه‌ای، وظیفه هر یک از ارکان حکمرانی را مشخص کند.

با شکل‌گیری نهادهای گوناگون مردمی و افزایش فعالیت سیاسی - اجتماعی مردم در جامعه، به ایجاد الگوی مدیریت و سیاست‌گذاری جدید نیاز است تا از همه ظرفیت‌های دولتی و مردمی استفاده شده تا توان مهار چالش‌ها و تعامل نهادهای گوناگون را داشته باشد (فردریگسون و چری، ۲۰۱۵). آنچه که جامعه جهانی را به‌سوی حکمرانی سیاسی - دینی می‌کشاند، شناخت الگوها و مکتب‌های اخلاقی و اجرایی کردن آنهاست تا بر اساس آن، تصمیم‌گیری مدیران و سازمان‌ها، عملکرد نهادهای مردمی و غیرمردمی و همچنین نظام‌ها و الگوهای به‌کاررفته در حکمرانی، اخلاقی شوند (دباغ و جاسبی، ۱۳۸۵، ص ۳۵).

درحقیقت، مشکل اصلی، نبود الگویی برای حکمرانی با محوریت دین در سطح دولت و سازمان‌ها و نهادهای غیردولتی است که ما را به پرسش اصلی تحقیق، یعنی چیستی راهبردها و سیاست‌های کلی حکمرانی سیاسی - دینی از دیدگاه مقام معظم رهبری می‌رساند؛ چراکه مردم بر کیش و دین حکمرانان خود زندگی می‌کنند و تا زمانی که مدل حکمرانی سیاسی - دینی در کارگزاران و مدیران تبیین و اجرا نشود، تحقق آن در بین مردم، انتظار سختی است. بهترین منبع برای استخراج این الگو، ولی فقیه جامعه اسلامی است که

راهبردها و سیاست‌های کلی حکمرانی سیاسی - دینی از دیدگاه مقام معظم رهبری

بر مبانی، اصول و اهداف انقلاب آگاه است و می‌تواند راهبردها و روش‌های پیشبرد حکمرانی بر پایه دین و اخلاق را مدل‌سازی کند. پیشینه‌ای از تحقیقات مرتبط با موضوع در جدول زیر آورده شده است:

جدول ۱. پیشینه تحقیق

ردیف	نویسندگان / سال	عنوان	روش	سؤال اصلی	پاسخ
۱	حمیدرضا نژادلر، رحمان غفاری و مسعود احمدی (۱۴۰۰)	الگوی حکمرانی توحیدی با رویکرد نظریه داده‌بنیاد	کیفی و با روش نظریه‌پردازی داده‌بنیاد	الگوی حکمرانی توحیدی چیست؟	نتیجه الگوی حکمرانی توحیدی با مؤلفه‌هایی از جمله حق‌گرایی، قانون‌گرایی، تقوا و... رضای الهی و سعادت دنیوی و اخروی است.
۲	وجه‌الله قربانی‌زاده، مسعود شریعتی، بهروز رضایی‌منش و عبدالحسین خسروپناه دزفولی (۱۳۹۹)	حکمرانی اخلاقی در بخش عمومی از دیدگاه نهج‌البلاغه	کیفی و با روش حکمی - اجتهادی	چه ارزش‌های اخلاقی حکمرانی در بخش عمومی از دیدگاه نهج‌البلاغه وجود دارد؟	کارگزاران خدمات عمومی در صورت تربیت صحیح از جنبه اخلاقی می‌توانند سعادت یک تمدن را تضمین کنند.
۳	وجه‌الله قربانی‌زاده، مسعود شریعتی، بهروز رضایی‌منش و عبدالحسین خسروپناه دزفولی (۱۳۹۹)	حکمرانی اخلاقی بر اساس نوع‌شناسی طبقه نظامیان از دیدگاه نهج‌البلاغه	کیفی و با روش تحلیل مضمون	ماهیت حکمرانی اخلاقی متناسب با طبقه نظامیان از دیدگاه نهج‌البلاغه چیست؟	اخلاق در حکمرانی جامعه علوی بسیار مهم است و گزاره‌های اخلاقی با جهت‌دهی و اعتباربخشی به ساختارها و فرایندهای کاری، خیر عمومی را تضمین می‌کنند.
۴	سعید کحیا، علیرضا نائیج، علیرضا مظاهری	الگوی حکمرانی اخلاقی از منظر اسلام	کیفی و با روش توصیفی - تحلیلی	الگوی حکمرانی اخلاقی از دیدگاه مقام معظم رهبری چیست؟	الگوی حکمرانی اخلاقی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای، فرایندی مستحکم، تحت ولایت ولی‌خدا و بر پایه اخلاق عرفی،

ردیف	نویسندگان / سال	عنوان	روش	سؤال اصلی	پاسخ
		در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای			عقلانی و توحیدی است که در آن مجموعه‌ای از قوانین و ساختارها برای نظارت و اعمال قدرت بر فعالیت‌های نهادهای حکومتی (دولت) و غیرحکومتی (مردمی و اجتماعی) و از بین‌بردن کشمکش‌های بین آنها برای دستیابی به ارزش‌ها و بازداشتن جامعه از ظلم و فساد و اعمال غیرعالمانه و غیرعادلانه در جنبه‌های گوناگون سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی وجود دارند.
۵	سیدزین‌العابدین موسوی، حسین آقایی جنت‌مکان و نورمحمد نوروزی (۱۳۹۷)	نقش اخلاق اسلامی در حکمرانی مطلوب	کیفی و با روش توصیفی - تحلیلی	آیا حکمت عملی اخلاق در درون حکومت و حاکمیت سیاسی نقش‌آفرین است؟	حاکمیت هیچ تنازع و تعارضی با اخلاق ندارد و تمامی شاخص‌های خوب حکمرانی بر پایه اخلاق اسلامی هستند.
۶	سیدکاظم سیدباقری (۱۳۹۵)	کارکردهای عدالت در حکمرانی اخلاقی ازمنظر اندیشه سیاسی اسلام	کیفی و با روش توصیفی - تحلیلی	نقش و کارکرد عدالت در حکمرانی اخلاقی چیست؟	با همراهی اخلاق و سیاست و حضور عدالت در جان و نهران حکمرانان، می‌توان کارکردهایی چون احقاق حقوق شهروندان، دوری از استبداد، احتیاط در رفتار سیاسی و رفتار اعتدال محور را چشم داشت. همچنین دادگری فردی و اجتماعی سبب سامان‌یافتن رفتار حکمرانان شده و جامعه را به سوی سعادت می‌کشاند.
۷	سیداحسان	رابطه سعادت	کیفی و با	چه رابطه‌ای بین	زمانی سعادت، مؤلفه حکمرانی

راهبردها و سیاست‌های کلی حکمرانی سیاسی - دینی از دیدگاه مقام معظم رهبری

ردیف	نویسندگان / سال	عنوان	روش	سؤال اصلی	پاسخ
	رئیس‌الساداتی و محمدهادی قنوت (۱۳۹۵)	با حکمرانی مطلوب	روش توصیفی - تحلیلی	سعادت و نظریه حکمرانی مطلوب وجود دارد؟	مطلوب خواهد شد که به صورت آرمان یک نظام ایدئولوژیک، از مادیات و محسوسات فراتر رود.
۸	غلامرضا بردبار، شیما ضربایی زاده و طاهر صالحی (۱۳۹۴)	ارائه الگوی حکمرانی خدامدار	کیفی و با روش توصیفی - تحلیلی	ابعاد، عوامل و شاخص‌های حکمرانی خدامدار چیست؟	الگوی حکمرانی خدامدار برخلاف حکومت‌های رایج زمان که هدف آنها قدرت و ریاست و به دست آوردن امتیازهای مادی است و به معنویات مردم هیچ توجهی ندارند، می‌تواند عملکرد سازمان‌های ایرانی را بهبود بخشد و جامعه را به راهی رهنمون کند که کمال نهایی و سعادت حقیقی یا همان قرب الی الله به دست آید.
۹	وحید خاشعی و عطاءاله هرنندی (۱۳۹۳)	تبیین ابعاد حکمرانی متعالی مبتنی بر سیره حکومتی امام علی <small>علیه السلام</small>	بنیادی و با تلفیق روش اجتهادی و هرمنوتیک	مؤلفه‌ها و ابعاد حکمرانی جامع در اندیشه حکومتی امام علی <small>علیه السلام</small> چیست؟	مشخصه‌های حکمرانی متعالی هم در گستره حکومت و دولت (شامل فرایند، ساختار، خط مشی‌گذاری و...) و هم در گستره سازمان‌های دولتی و خدماتی (شامل مبانی نظری و معرفت‌شناختی اولیه، عقلانیت غالب و مدل‌های مرتبط رفتار انسانی و...) به دست آمده است.
۱۰	علی اصغر پورعزت (۱۳۸۹)	پژوهش ابعاد حکمرانی اخلاقی در فحوای عهدنامه امیر <small>علیه السلام</small>	کیفی و با روش توصیفی - تحلیلی	ابعاد، اصول و الزامات حکمرانی اخلاقی در فحوای عهدنامه امام علی <small>علیه السلام</small> چیست؟	عهدنامه امام علی <small>علیه السلام</small> یکی از مهمترین مستندات اسلامی برای استخراج اصول حکمرانی اخلاقی و اخلاق حکمرانی است.

پژوهش‌هایی که تاکنون انجام شده است، یا در صدد اثبات اهمیت بالای اخلاق کارگزاران

در کارآمدبودن حکمرانی بوده و یا اهمیت بالای اخلاقی بودن حکمرانی برای رسیدن به سعادت دنیوی و اخروی را بیان کرده است. این پژوهش، به دنبال آن است تا با نگاهی نوبه حکمرانی سیاسی - دینی و فرایند اعمال قدرت بر پایه بیانات آیت الله خامنه‌ای، به عنوان ولی جامعه که بر پایه قرآن و سنت بوده و مرجع مناسبی برای استخراج الگوی صحیح حکمرانی سیاسی - دینی است، زمینه تشکیل دولت اسلامی به عنوان گام سوم انقلاب اسلامی را فراهم کند تا با حرکت به سوی ایجاد جامعه اسلامی و تمدن نوین اسلامی، مقدمات ظهور امام زمان (ع) و تشکیل دولت طیبه و کریمه مهدوی فراهم شود؛^۱ هرچند تمامی اینها مقدمه‌ای برای به عبودیت رسیدن انسان‌ها (وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ (ذاریات: ۶)) و دستیابی به تمامی کمالات انسانی برای به دست آوردن رضایت و لقای پروردگار هستند (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَ رَضُوا عَنْهُ) (مائده: ۱۱۹/ توبه: ۱۰۰)).

در اندیشه آیت الله خامنه‌ای، رسیدن به تمدن نوین اسلامی و تحقق کامل حکمرانی سیاسی - دینی دربردارنده پنج مرحله انقلاب اسلامی، نظام اسلامی، دولت اسلامی، جامعه اسلامی و تمدن اسلامی است. در این فرایند، هم روش و منش حکمرانان بایستی اصلاح و اسلامی شود، هم نهادها و ساختارهای درخور ایجاد شوند و هم باید الگوها و نظام‌های موجود، پیرایش و درخور با اهداف حکمرانی سیاسی - دینی بازسازی شوند. یکی از این الگوها، راهبردها و سیاست‌های کلی حکمرانی است که نیازمند بررسی تفصیلی برای شناخت جنبه‌های گوناگون و سازوکارهای تحقق آن است و این امر یکی از شاخصه‌های اصلی این پژوهش است.

پژوهش پیش رو کیفی است و با روش تحلیل مضمون و استناد کتابخانه‌ای انجام شده است. با کاوش واژگان کلیدی «حکمرانی»، «حکم»، «راهبرد»، «سیاست» و همانند آنها در پایگاه‌های اطلاعاتی و کتاب‌های مرتبط و با بررسی مقاله‌ها و متون هم‌راستا، یادداشت‌برداری لازم انجام شده است که با سازمان‌دهی متون استخراج‌شده و تحلیل نظام مفاهیم، چپستی

۱. بیانات رهبری در دیدار کارگزاران نظام در تاریخ ۱۳۷۹/۰۹/۱۲. آدرس:

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3039>

راهبردها و سیاست‌های کلی حکمرانی سیاسی - دینی از دیدگاه مقام معظم رهبری

راهبردها و سیاست‌های کلی حکمرانی سیاسی - دینی از دیدگاه مقام معظم رهبری حاصل شد. تلاش نگارنده بر آن است تا با استفاده از نص بیانات آیت‌الله خامنه‌ای، به تبیین راهبردها و سیاست‌های کلی حکمرانی سیاسی - دینی و پرسش‌های فرعی در باب چیستی و ضرورت، آثار و ویژگی‌ها، واضح، اقسام و سازوکارهای تحقق راهبردها و سیاست‌های کلی حکمرانی سیاسی - دینی از دیدگاه مقام معظم رهبری پردازد.

نوآوری پژوهش پیش رو از سه جنبه قابل بررسی است: اول اینکه، تاکنون پژوهشی در باب راهبردها و سیاست‌های کلی حکمرانی سیاسی - دینی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای و برآمده از نص بیانات و در چهارچوب جهان‌بینی ایشان انجام نشده است؛ دوم اینکه، تحقیقات پیشین هیچ‌کدام به تفصیل به چیستی و ضرورت، آثار و ویژگی‌ها، واضح، اقسام و سازوکارهای تحقق راهبردها و سیاست‌های کلی حکمرانی سیاسی - دینی نپرداخته‌اند؛ سوم اینکه، پژوهش پیش رو از مباحث اصلی، مورد مناقشه و نیاز کنونی جامعه است و می‌تواند تحولی در نوع نگاه مسئولان و تصمیم‌گیران به دولت‌سازی و جامعه‌سازی اسلامی ایجاد کند.

۱. ادبیات نظری پژوهش

بنیان پژوهش به صورت نظری بر مفاهیم و واژگان کلیدی آن استوار است و به صورت منطقی، تعریف متغیرهای موجود در مقاله و روابط بین آنها را به تصویر می‌کشد. در ذیل به بررسی مفاهیم «راهبرد»، «سیاست»، «حکمرانی» و «حکمرانی سیاسی - دینی» و مراد هریک از آنها در این پژوهش پرداخته می‌شود تا در فهم، یادسپاری مفاهیم، درک ارتباط بین اجزای گوناگون تحقیق و تحلیل آنها، یاری‌گر خواننده باشد.

۱-۱. مفاهیم پژوهش

۱-۱-۱. مفهوم راهبرد

راهبرد به لحاظ ریشه‌ای، برگرفته از واژه یونانی استراتژی (Stratos) به معنای نقشه و

هدایت عملیات جنگی است^۱ (سیروس، ۱۳۹۰، ص ۴) اما در اصطلاح امروزی به معنای تصمیم‌گیری در این باره است که مقصد کجاست و رسیدن به آن چگونه خواهد بود. راهبرد بیان قصد و نیت است؛ یعنی آنچه دوست داریم انجام دهیم و اینکه قصد داریم چگونه آن را به انجام برسانیم، اهداف بلندمدت را تعریف می‌کند، ولی بیشتر تأکید آن بر چگونگی تحقق این اهداف است (آرمسترانگ، ۱۳۹۰، ص ۳۷). راهبرد جهت و گستره کلی، برنامه‌ریزی و مدیریت منابع ملی اعم از منابع سیاسی برای دستیابی به اهداف خاص و حداکثر منافع ملی می‌باشد (فرهنگستان زبان و ادب فارسی^۲).

راهبرد، طرحی جامع، منسجم و یکپارچه در بردارنده راه‌ها و روش‌های رسیدن به اهداف حیاتی و بلندمدت با بهره‌مندی حداکثری از منابع و امکانات در کمترین زمان ممکن است. راهبردها اثر بسزایی در استمرار شاخص‌های حیات دارند و به‌طور معمول در محیط رقابتی، اهمیت خود را نشان می‌دهند (غفاریان، ۱۳۸۰، ص ۴۷). فرصت، درون‌مایه اصلی راهبرد است. ماهیت راهبرد، تشخیص و به‌کارگیری فرصت‌های مهم و استفاده از منابع برای رسیدن به اهداف نهایی معین و مشخص است (همان: ص ۱۷۱-۱۷۵). روی هم رفته، می‌توان راهبرد را راه‌های رسیدن به اهداف حیاتی بلندمدت با بهره‌مندی حداکثری از منابع و امکانات در کوتاه‌ترین زمان دانست.

۲-۱-۱. مفهوم سیاست

سیاست در لغت به معنای پاس‌داشتن ملک، نگاه‌داشتن، حفاظت، حراست، حکم‌راندن بر مردم، ریاست، حکومت‌کردن، داوری (لغت‌نامه دهخدا و فرهنگ معین، ذیل واژه)، برنامه کار یا شیوه عمل، علم به مصالح جامعه (فرهنگ عمید، ذیل واژه)، اصلاح امور خلق و اداره کردن کارهای مملکت، مراقبت از امور داخلی و خارجی کشور، مردم‌داری و عقوبت و مجازات‌کردن است (بهشتی، ۱۳۷۱، ص ۶۳۰/فراهیدی، ۱۴۰۹، ج ۷، ص ۳۳۶/ابن‌منظور، ۱۴۱۴،

۱. استراتژی، علم برنامه‌ریزی و هدایت عملیات نظامی بزرگ در مقیاس کلان، با هدف تشخیص و یافتن بهترین موقعیت پیش از شروع درگیری واقعی با دشمن است.
 ۲. ر.ک: سایت www.apll.ir؛ ذیل واژه: راهبرد/راهبرد سازمانی.

راهبردها و سیاست‌های کلی حکمرانی سیاسی - دینی از دیدگاه مقام معظم رهبری

ج ۶، ص ۱۰۸ / مجلسی، ۱۳۸۹، ج ۳، ص ۱۵۰).

سیاست به معنای عام، هرگونه راهبرد، روش و خط مشی برای بهتر اداره کردن هر امری از امور (چه شخصی و چه اجتماعی) است و در اصطلاح، اموری است که مربوط به دولت و مدیریت و تعیین شکل و مقاصد و چگونگی فعالیت حکمرانی باشد. سیاست را هم معنای فن و شیوه اداره کشور یا واحدی سیاسی و همچنین راهی که حکومت یا دولت یا حزب برای تحقق اهداف خود تعیین و سپری می‌کند، گرفته‌اند (فرهنگستان زبان و ادب فارسی). اصطلاح سیاست‌مدار، اشاره به فردی دارد که در یکی از مدارج حکومتی و مرجع تصمیم‌گیری است. امام خمینی علیه السلام به عنوان یک سیاست‌مدار برجسته می‌فرماید:

«سیاست این است که جامعه را هدایت کند و راه برد، تمام مصالح جامعه و تمامی ابعاد انسان و جامعه را در نظر بگیرد و اینها را به طرف چیزی که صلاح‌شان هست هدایت کند» (موسوی خمینی، ۱۳۹۹، ج ۱۳، ص ۴۳۲).

از نگاه مقام معظم رهبری، سیاست نه به معنای فریب و دروغ‌گفتن به افکار عمومی مردم، بلکه به معنای اداره‌ی درست جامعه^۱ و نظارت بر جهت‌گیری حرکت عمومی جامعه به سوی اهداف مشخص است.^۲ سیاست به این معنا، جزو و حتی عین دین است و بایستی دیندارانه و پرهیزگارانه باشد.^۳ از لوازم سیاست، این است که سیاست‌مدار باید باتقوا باشد و با مسائل سیاسی صادقانه و دردمندانه و از روی دلسوزی برخورد کند.^۴ همچنین باید قدرت پیش‌بینی مسائل را داشته باشد.^۵ از این رو سیاست، تلاشی سامان‌دهی شده و برآمده از دین برای اتخاذ

۱. بیانات رهبری در دیدار اعضای ستادهای نماز جمعه در تاریخ ۱۳۸۱/۰۵/۰۵. آدرس:

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3133>

۲. بیانات رهبری در دیدار ائمه جماعات مساجد استان تهران. در تاریخ ۱۳۹۵/۰۵/۳۱. آدرس:

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=34109>

۳. بیانات رهبری در دیدار رئیس جمهوری و اعضای هیأت دولت در تاریخ ۱۳۸۰/۰۶/۰۵. آدرس:

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3079>

۴. بیانات رهبری در دیدار اعضای ستادهای نماز جمعه در تاریخ ۱۳۸۱/۰۵/۰۵. آدرس:

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3133>

۵. بیانات رهبری در دیدار جمعی از نخبگان علمی کشور در تاریخ ۱۳۸۸/۰۸/۰۶. آدرس:

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=8292>

تصمیم‌ها و انجام اقدام‌های اساسی برای اداره درست جامعه است که مشخص می‌کند جهت‌گیری قوانین و برنامه‌های حکمرانی بایستی چگونه باشد.

۱-۱-۳. مفهوم حکمرانی

حکمرانی از ریشه «حکم» است که به معنای «منع ورد» با هدف اصلاح بوده (راغب اصفهانی، ۴۲۵، ص ۲۴۸/ ازهری، ۳۷۰، ج ۴، ص ۶۹/ ابن فارس، ۱۴۰۴، ج ۲، ص ۹۱/ مصطفوی، ۱۴۲۶، ج ۲، ص ۲۶۴) و به حکمت برمی‌گردد و مرجع آن، عدل و علم و حلم است (فراهیدی، ۱۴۰۹، ج ۳، ص ۶۶). اصل معنای «حکم» یعنی «منع کردن مردم از ظلم و بازداشتن آنها از انجام اعمال غیرعالمانه و غیرعادلانه». واژه حکمرانی از دو بخش «حکم» به معنای فرمان، قاعده، مقررات، نظام، تنظیم، قانون و «راندن» به معنای اجرا، اعمال قدرت، پیش‌بردن، راهبری، اداره، هدایت و مانند آن تشکیل شده است.

حکمرانی، الگویی نوین است که با ناکارآمدی سیستم دولت‌محور در کشورهای توسعه‌یافته، مطرح شد و به‌سوی استفاده از سازوکارها، فرایندها و ساختارها و نهادهای رسمی و مردمی رفت. فرهنگ لغت آکسفورد از حکمرانی به مجموعه منظمی از قوانین و مقررات و روش حکمرانی، اعمال کنترل و قدرت بر فعالیت‌های زیرمجموعه تعبیر می‌کند. حکمرانی، عبارت است از مدیریت مؤثر اقدام‌های عمومی از راه ایجاد مجموعه‌ای از قوانین و مقررات که برای پیاده‌سازی ارزش‌های اجتماعی از سوی تک‌تک افراد و گروه‌های اجتماعی است (اسماعیل‌زاده و همتی، ۱۳۹۱، ص ۱۰۵).

حکمرانی به شاخص‌هایی جهت وضع قواعد برای اعمال قدرت و حل و فصل تعارضات برای دستیابی به مصلحت عمومی اشاره داشته (Mette Kjar, 2004, pp.1-2) و با شمولیت پاسخ‌گویی و حساب‌پس‌دهی، مشروعیت و شفافیت، نهادهای خارج از حکومت را هم دربرمی‌گیرد. تعریف بانک جهانی از حکمرانی به‌صورت روشی است که بر اساس آن، بر مدیریت اقتصادی و منابع اجتماعی یک کشور، برای رسیدن به پیشرفت در جهت مصلحت عمومی، اعمال قدرت می‌شود؛ از این‌رو صاحبان قدرت بایستی انتخاب، نظارت و تعویض شوند، ظرفیت دولت برای اجرای این سازوکار بررسی شده و نهادهای اجتماعی، اقتصادی،

راهبردها و سیاست‌های کلی حکمرانی سیاسی - دینی از دیدگاه مقام معظم رهبری

سیاسی و مدنی فعال در این زمینه تقویت شوند.

حکمرانی را می‌توان به این صورت بیان کرد: فرایندی است که در آن مجموعه‌ای از قوانین و ساختارها برای نظارت، اداره و اعمال قدرت بر فعالیت‌های نهادهای حکومتی (دولت) و غیرحکومتی (مردمی و اجتماعی) و از بین بردن کشمکش‌های میان آنها برای دستیابی مردم به ارزش‌های عادلانه و بازداشتن جامعه از ظلم و فساد و اعمال غیرعادلانه و غیرعادلانه در جنبه‌های گوناگون سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی وجود دارند. در این تعریف دو مفهوم «فرایند» و «نهادهای مردمی» جایگاه ویژه‌ای داشته و آن را از مفاهیم مشابهی چون دولت و حکومت تمییز می‌دهد.

نهادهای مردمی که اصلی‌ترین شاخصه حکمرانی است، جایگاه مردم و گروه‌های مدنی در جامعه را ارتقا داده و آنها را از وضعیت انفعال، به حالت فعال در امر سیاست‌گذاری، اجرا و نظارت بر فعالیت‌های گوناگون سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی درمی‌آورد. فرایند بودن حکمرانی هم در راستای پویایی امر قانونگذاری و روند اجرای امور است و سبب تحقق چرخه سیاست‌گذاری تا لحظه نظارت و بازخوردگیری و کاربست مجدد داده‌های ارزیابی در چرخه بعدی، برای بهبود و رفع نواقص چرخه پیش است.

از دیدگاه مقام معظم رهبری، حکمرانی بخشی از اسلام بوده^۱ و ولایت در بین مؤمنین، لازمه اساسی تحقق آن بر روی زمین است.^۲ از این رو هیچ شباهتی به قدرتمندی‌های موجود در دنیا اعم از سلطنت، ریاست جمهوری‌ها، فرماندهی‌ها و رؤسای کودتاگر ندارد.^۳ فعالیت حکمرانی سیاسی - دینی با ولایت و احکام آن همان احکام الله است. شروع حکمرانی سیاسی - دینی، از خود و نفس است تا انسان با حاکم کردن خدا در دل و جان خود، بتواند

۱. بیانات رهبری در دیدار اقشار مختلف مردم به مناسبت عید غدیر در تاریخ ۱۳۹۵/۰۶/۳۰. آدرس:

<https://farsi.khamenei.ir/speech?nt=2&year=1395>

۲. بیانات رهبری در دیدار کارگزاران نظام در تاریخ ۱۳۷۷/۰۱/۲۷. آدرس:

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2882>

۳. بیانات رهبری در دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری در تاریخ ۱۴۰۰/۱۲/۱۹. آدرس:

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=49769>

همین فضا را در جامعه گسترش داده و زندگی اجتماعی مؤمنین را تحت ولایت الله قرار دهد.^۱ بنابراین حکمرانی را می‌توان این‌گونه بیان کرد: «حکمرانی فرایندی است که در آن مجموعه‌ای از قوانین و ساختارها برای اداره، نظارت، ارزیابی و اعمال قدرت بر فعالیت نهادهای حکومتی (دولت) و غیرحکومتی (مردمی و اجتماعی) و از بین بردن کشمکش‌های میان آنها، برای دستیابی مردم به ارزش‌های عادلانه و بازداشتن جامعه از ظلم و فساد و اعمال غیرعالمانه و غیرعادلانه در جنبه‌های گوناگون سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی وجود دارند». در این تعریف دو مفهوم «فرایند» و «نهادهای مردمی» جایگاه ویژه‌ای داشته و آن را از مفاهیم مشابهی چون دولت و حکومت تمییز می‌دهد.

۱-۴-۱. مفهوم حکمرانی سیاسی - دینی

مدلی که اسلام برای حکمرانی سیاسی - دینی ارائه می‌دهد، «امامت و ولایت» است^۲ که به معنای اطاعت در همه امور زندگی (همان) از خدا یا نایب او است: «ما أَرْسَلْنَا مِنْ أَلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ» (نساء: ۶۴).^۳ امامت یعنی حکمرانی فرد یا گروهی بر جامعه و تعیین جهت حرکت آنها در امور دنیوی و معنوی و اخلاقی و این ویژه مسلمانان یا شیعیان نیست. امام جامعه مردم را به امر خدا هدایت کرده و آنها را از خطرها و لغزشگاه‌ها حفظ می‌کند. انبیای الهی، پیامبر مکرم اسلام ﷺ، اوصیای پیغمبران و انسان‌های برگزیده همگی از مصادیق امام هستند.^۴ ولایت تضمین‌کننده و تأمین‌کننده همه احکام الهی است.^۵

۱. بیانات رهبری در دیدار دانشجویان و دانش‌آموزان بسیجی «طرح ولایت» در تاریخ ۱۳۷۸/۰۶/۱۳. آدرس:

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=24658>

۲. بیانات رهبری در دیدار اقشار مختلف مردم به مناسبت عید غدیر در تاریخ ۱۳۹۵/۰۶/۳۰. آدرس:

<https://farsi.khamenei.ir/speech?nt=2&year=1395>

۳. بیانات رهبری در دیدار با طلاب حوزه‌های علمیه در تاریخ ۱۳۹۸/۰۲/۱۸. آدرس:

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=42475>

۴. بیانات رهبری در جمع ۱۱۰ هزار بسیجی در روز عید غدیر در تاریخ ۱۳۸۹/۰۴. آدرس:

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=10634>

۵. بیانات در سخنرانی تلویزیونی به مناسبت عید قربان در تاریخ ۱۳۹۹/۰۵/۱۰. آدرس:

● راهبردها و سیاست‌های کلی حکمرانی سیاسی - دینی از دیدگاه مقام معظم رهبری

سیاست نشأت گرفته از اخلاق و معنویت، وسیله کمال و دوری از انحطاط بوده و موفقیت حکمران، وابسته به رعایت دین و اصول اخلاقی صحیح است.^۱ حکمران نمی‌تواند نسبت به دین بی تفاوت باشد و تنها به دنبال حفظ قدرت برود؛ بلکه باید مردم را از ورطه گمراهی و انحراف حفظ کرده و به سمت اخلاقی کردن جامعه حرکت کند^۲ اما از آنجایی که اخلاق یک امر درونی است و با اجبار و زور و دستور به دست نمی‌آید، حکمران بایستی به هدایت‌گری پرداخته و در نسبت با مردم به صورت زمینه‌سازی و مانع‌زدایی و در نسبت با کارگزاران به صورت الزامی و قانونی رفتار کند.

آئین حکمرانی سیاسی - دینی از کتاب خدا گرفته می‌شود^۳ «مردمی بودن» جزو اصول و ارکان، «دینی بودن» و «اعتقادی بودن» جزو مبانی، «اشرافی نبودن»، «مصرف نبودن» و «ظالم نبودن» جزو ابعاد و کاربردهای حکمرانی سیاسی - دینی هستند؛ اما شاخصه اصلی، «مبانی معنوی و اخلاقی» است؛ یعنی اگر حکمرانی تنها بر پایه مردم - بدون پشتوانه معنوی و اخلاقی - باشد، طاغوتی است.^۴

معارف بنیادین و راهبردی که از اصول و مبانی کلان اسلام به دست می‌آید، نیازمند فراوری و تبدیل به معارف کاربردی حکمرانی فراخور با مسائل روز جامعه است. علما و اندیشمندان اسلامی، می‌توانند با ابتکار و استعداد، برای پرسش‌های موجود و نیازهای بشر امروز در حوزه

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=46146>

۱. بیانات رهبری در خطبه‌های نماز جمعه‌ی تهران در تاریخ ۱۳۸۸/۰۶/۲۰. آدرس:

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=8033>

همچنین بیانات رهبری در مراسم تنفیذ حکم ریاست جمهوری در تاریخ ۱۳۷۲/۰۵/۱۲. آدرس:

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2678>

۲. بیانات رهبری در دیدار جوانان و دانشجویان سیستان و بلوچستان در تاریخ ۱۳۸۱/۱۲/۰۶. آدرس:

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=8798>

۳. بیانات رهبری در دیدار اقشار مختلف مردم به مناسبت عید غدیر در تاریخ ۱۳۹۵/۰۶/۳۰. آدرس:

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=34429>

۴. بیانات رهبری در دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری در تاریخ ۱۴۰۰/۱۲/۱۹. آدرس:

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=49769>

مسائل سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، علم و فناوری، رسانه و مانند آن، از متن دین، پاسخ‌ها و معارف کاربردی را یافته و آنها را به‌صورت کارآمد در رویارویی با وضع زمان و پیشرفت‌های علمی، ارائه دهند.^۱ منظومه فکری امام جامعه به‌مثابه یک مکتب فکری، اجتماعی و سیاسی می‌تواند در ارائه این معارف کاربردی، راهگشا باشد؛ چراکه اول بر پایه مفاهیم بنیادین اسلام و جهان‌بینی توحیدی است و تمامی این معارف در راستای تحقق هدف دین است که همان عبودیت است؛ دوم، بروز و متناسب با مسائل مبتلا به جامعه اسلامی در عصر حاضر است و این معارف برای مردم ملموس و محسوس است؛ برای نمونه، مبارزه با استکبار، نه یک امر انتزاعی، بلکه مفهومی انضمامی و محسوس به‌لحاظ مفهوم و آثار است. افزون بر این‌ها، معارف کاربردی موجود در منظومه فکری ولی جامعه، تحقق‌پذیر بوده و منحصر در جمع‌های فکری و اندیشه‌پردازی نیست و می‌تواند در میدان عمل، کارآیی خود را نشان داده و مسیر حکمرانی کشور را تغییر دهد.^۲ در جمع‌های فکری و اندیشه‌پردازی نیست و می‌تواند در میدان عمل، کارآیی خود را نشان داده و مسیر حکمرانی کشور را تغییر دهد.^۳

بنیادی‌ترین شاخص دینی بودن حکمرانی، رهنمودهای ولی جامعه و در یک معنای دقیق‌تر، «ولایت‌مداری» است. منابع اسلامی چون قرآن و سنت، منابع مهم در سنجش امور هستند، اما در موارد اشتباه به‌دلیل قرائت‌های گوناگون و یا تلقی‌های مختلفی که ممکن است از این منابع وجود داشته باشد، نگاه امام جامعه می‌تواند حق یا باطل بودن آن باور و اخلاقی یا غیراخلاقی بودن آن عمل را تشخیص دهد. اگر فردی اصول و ارزش‌های انقلاب را با فرمایش‌ها و موضع‌گیری‌های ولایت بشناسد، مبانی ارزشی انقلاب را با رهنمودهای ولایت فهم کند، باورها و اخلاقیات را ذیل این چهارچوب تعریف کند، عملکردش هم به‌تبع این باورها و مبانی، اخلاقی و حق خواهد بود؛ از این‌رو شناخت فرمایش‌ها و موضع‌گیری‌های

۱. بیانات رهبری در دیدار مهمانان کنفرانس وحدت اسلامی در تاریخ ۱۳۷۶/۰۵/۰۱. آدرس:

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2845>

۲. بیانات در مراسم بیست و هفتمین سالگرد رحلت امام خمینی در تاریخ ۱۳۹۵/۰۳/۱۴. آدرس:

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=33259>

۳. همان.

راهبردها و سیاست‌های کلی حکمرانی سیاسی - دینی از دیدگاه مقام معظم رهبری

ولی فقیه و عمل بر اساس آن، حکمرانی سیاسی - دینی را محقق خواهد کرد. برای به‌دست‌آوردن امکان استفاده از این شاخص، پیش از هر چیزی بایستی به امام جامعه ایمان داشت و او را باور داشت و پذیرفت و به آن اذعان کرد. اگر حکمرانی بر پایه ایمان و پای‌بندی به ولایت بود و برنامه‌ریزی‌ها بر اساس بیانات، موضع‌گیری‌ها و منویات ولی فقیه صورت گرفت، موفقیت حاصل می‌شود و می‌توان آن را اخلاقی نامید^۱ حد این حکمرانی را چهارچوب بیانات، موضع‌گیری‌ها و منویات نهاد ولایت مشخص می‌کند و خروج از آن به هرگونه، خروج از حکمرانی سیاسی - دینی شمرده می‌شود؛ از این‌رو حکمرانی به‌خودی‌خود می‌تواند تنها برای خوشایند کسی و کسب مقام و موقعیت اجتماعی باشد، اما ولایت‌مداری، شاخص اصلی حکمرانی سیاسی - دینی است.

آنچه از بیانات آیت‌الله خامنه‌ای آشکار است این است که حکمرانی سیاسی - دینی در اصل، نهادی اجتماعی و دارای سه جنبه «روش و منش کارگزاران»،^۲ «الگوها و نظامات و سازوکارها»^۳ و «نهادها و ساختارها»^۴ است. تمامی این اجزا با همدیگر، در پرتو عنایات و رهبری ولی فقیه جامع‌الشرایط، مجموعه حکمرانی سیاسی - دینی را تشکیل می‌دهند که

۱. بیانات رهبری در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیأت دولت در تاریخ ۱۳۹۲/۰۶/۰۶. آدرس:

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=23715>

۲. بیانات رهبری در جمع دانشجویان و اساتید دانشگاه صنعتی امیرکبیر در تاریخ ۱۳۷۹/۱۲/۰۹. آدرس:

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3053>

۳. بیانات رهبری در نخستین نشست اندیشه‌های راهبردی در تاریخ ۱۳۸۹/۰۹/۱۰. آدرس:

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=10664>

همچنین بیانات ایشان در دیدار جمعی از بانوان پزشکی به مناسبت میلاد حضرت فاطمه زهرا در تاریخ

۱۳۶۸/۱۰/۲۶. آدرس:

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2250>

همچنین بیانات ایشان در دیدار دانشجویان کرمانشاه در تاریخ ۱۳۹۰/۰۷/۲۴. آدرس:

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=17597>

۴. بیانات رهبری در دیدار بسیجیان استان کرمانشاه در تاریخ ۱۳۹۰/۰۷/۲۲. آدرس:

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=17559>

همچنین بیانات ایشان در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیأت دولت در تاریخ ۱۳۸۶/۰۶/۰۴. آدرس:

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3398>

با وجود گوناگونی و پیچیدگی، خلاقیت در سیاست‌گذاری و پویایی مجموعه را نشان می‌دهند (خاشعی و هرندی، ۱۳۹۳، ص ۵).

پس در کل، می‌توان حکمرانی سیاسی - دینی را نوعی حکمرانی نامید که بر پایه امامت و ولایت و اطلاعات مردم در همه امور از خدا یا نائب اوست. محور در حکمرانی سیاسی دینی، مبانی معنوی و اخلاقی است و شاخصه آن، ولایت‌مداری می‌باشد و چهارچوب این ولایت‌مداری را بیانات، موضع‌گیری‌ها و منویات نهاد ولایت مشخص می‌کند.

۱-۲. روش پژوهش

پژوهش پیش رو از نظر نوع تحقیق، مسئله پژوهی و بنیادی و به لحاظ روش انجام تحقیق، پژوهش کیفی است. برای گردآوری اطلاعات، از شیوه کتابخانه‌ای - اسنادی و برای تحلیل آن، از تحلیل مضمونی استفاده شده است. یکی از فنون تحلیلی مناسب برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی، تحلیل مضمون است (Braun & Clarke, 2006) که به صورت استقرای محض و بدون استناد به آمار و اعداد، به دنبال تحلیل داده‌های کیفی چون متون معتبر دینی است (واعظی و دیگران، ۱۳۹۷، ص ۱-۴۰) در این روش با سه گونه مضمون برگرفته از متن روبه‌رو هستیم: ۱. مضامین پایه؛ ۲. مضامین سازمان‌دهنده؛ ۳. مضامین فراگیر (سیدجوادین و دیگران، ۱۳۹۵، ص ۱۵۹-۱۸۱) فرایند دقیق تحلیل مضمون و شبکه مضامین در شکل زیر آمده است (شیخ‌زاده و بنی‌اسد، ۱۳۹۹، ص ۱۸۴):

شکل ۱: مراحل روش تحلیل مضمون (Braun & Clarke, 2006)

۲. یافته‌های پژوهش

در این پژوهش برای دریافت محتوای فراخور با راهبردها و سیاست‌های کلی حکمرانی سیاسی - دینی، تمامی بیانات آیت‌الله خامنه‌ای درباره راهبردها و سیاست‌های

راهبردها و سیاست‌های کلی حکمرانی سیاسی - دینی از دیدگاه مقام معظم رهبری

کلی و مفاهیم مرتبط با آن، مطالعه و کدگذاری اولیه شدند. این مفاهیم و کدهای اولیه، با مطالعه دوباره و کشف پیوند بین آنها، سازمان‌دهی شده و در یک نظم مناسب، ترتیب یافتند. بر اساس سازمان‌دهی موجود، از هر محتوایی، مضمون پایه استخراج شده و مبنایی برای فهم دقیق ارتباط مضامین باهم شدند. با مطالعه دقیق‌تر و تحلیل مضامین پایه مستخرج، سیر محتوایی و رابطه بین مفاهیم آشکار شده و مضامین سازمان‌دهنده و سپس مضامین فراگیر به دست آمدند.

۲-۱. شبکه مضامین راهبردها و سیاست‌های کلی حکمرانی سیاسی - دینی در فرمایشات رهبری

در جدول زیر، مضامین پایه، سازمان‌دهنده و فراگیر برگرفته از بیانات آیت‌الله خامنه‌ای که در پیوند با راهبردها و سیاست‌های کلی حکمرانی سیاسی - دینی از نگاه مقام معظم رهبری هستند، به صورت سیردار و منظم نشان داده شده است.

جدول ۱: مضامین پایه، سازمان‌دهنده و فراگیر در ارتباط با موضوع تحقیق

ردیف	بیانات آیت‌الله خامنه‌ای	مضامین پایه	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین فراگیر
۱	راه‌هایی که ما را به این اهداف می‌رساند؛ راهبردهای عمومی و کلی	راهبردهای عمومی و کلی یعنی راه‌های رسیدن به اهداف (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۴/۰۶/۱۳۹۲)	معنای راهبردها و سیاست‌ها	چستی و
۲	باید مشخص باشد که چه کار می‌خواهیم بکنیم، آن دستورالعمل کلی و راهبرد کلی چیست.	لزوم تعیین دستورالعمل‌ها و راهبردهای کلی (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۱/۰۶/۱۳۹۹)	ضرورت راهبردها و سیاست‌ها	ضرورت راهبردها و سیاست‌ها
۳	به انقلاب نگاه راهبردی داشته باشید؛ برای بیست سال، سی	لزوم نگاه راهبردی و داشتن تصویر آرمانی از بیست سال یا سی		

1. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=23810>

2. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=46388>

ردیف	بیانات آیت‌الله خامنه‌ای	مضامین پایه	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین فراگیر
	سال آینده فکر کنید ... این تصویر آرمانی را دنبال کنید.	سال آینده انقلاب (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۵/۰۴/۱۲)		
۴	اگر بخواهیم که این مسائل انجام شود بایستی ... یک برنامه بلندمدت، یک راهبرد کلی و یک استراتژی تدوین شده وجود داشته باشد.	لزوم وجود راهبرد کلی و یک استراتژی تدوین شده برای انجام مسائل (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۸۱/۱۱/۱۵)	آثار راهبردها و سیاست‌ها	ویژگی‌های راهبردها و سیاست‌ها
۵	یک برنامه‌ی بلندمدت، یک راهبرد کلی و یک استراتژی تدوین شده وجود داشته باشد تا شما بتوانید در هر برهه‌ای از زمان پیشرفت خودتان را با آن بسنجید.	امکان سنجش پیشرفت کارها در صورت وجود راهبرد کلی و استراتژی تدوین شده (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۸۱/۱۱/۱۵)		
۶	ببینیم در این خط‌مشی و راهبردی که برای خودمان معین کرده‌ایم که مثلاً راهبرد ده‌ساله است، چقدر پیش رفته‌ایم، یا چقدر عقبیم.	لزوم بررسی میزان پیشرفت در راهبردها و خط‌مشی‌ها (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۸۱/۱۱/۱۵)		
۷	راهبردها ممکن است به‌حسب شرائط گوناگون تغییر پیدا کند و حکم و اصلاح شود.	قابلیت تغییر و اصلاح داشتن راهبردها (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۸۹/۰۹/۱۰)		
۸	بر اساس این راهبردها، آن	تقدم راهبردها بر اهداف عملیاتی		

1. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=33694>
2. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=7227>
3. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=7227>
4. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=7227>
5. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=10664>

راهبردها و سیاست‌های کلی حکمرانی سیاسی - دینی از دیدگاه مقام معظم رهبری

ردیف	بیانات آیت‌الله خامنه‌ای	مضامین پایه	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین فراگیر
	وقت هدف‌های عملیاتی جزء به جزء مشخص بشود.	(آیت‌الله خامنه‌ای، ۱/۱۱/۱۳۹۹)		
۹	مهم‌ترین وظیفه‌ی رهبری در قانون اساسی، تنظیم سیاست‌های کلی است.	تنظیم سیاست‌های کلی، مهم‌ترین وظیفه‌ی رهبری در قانون اساسی (آیت‌الله خامنه‌ای، ۲/۲۶/۱۳۸۲)	تنظیم‌کننده راهبردها و سیاست‌ها	واضع راهبردها و سیاست‌ها
۱۰	مجلس خبرگان ... چه کسی را رهبر خواهند کرد، چه کسی بنا است تصمیم‌گیر و سیاست‌گذار اصلی کشور باشد؟	انتخاب رهبر و سیاست‌گذار اصلی کشور توسط مجلس خبرگان (آیت‌الله خامنه‌ای، ۳/۲۸/۱۳۹۴)		
۱۱	راهبردهای عمومی و کلی؛ ... تکیه بر اسلامیت ... این یک راهبرد کلی است.	تکیه بر اسلامیت، راهبرد کلی نظام جمهوری اسلامی (آیت‌الله خامنه‌ای، ۴/۱۴/۱۳۹۲)		
۱۲	این یک وظیفه است، این یک راهبرد کلی است. راهبرد تکیه به آرای مردم و آنچه که مردم‌سالاری را تشکیل می‌دهد.	مردم‌سالاری، راهبرد کلی نظام جمهوری اسلامی (آیت‌الله خامنه‌ای، ۵/۱۴/۱۳۹۲)	مصادیق راهبردها و سیاست‌های عمومی و کلی	اقسام راهبردها و سیاست‌ها
۱۳	سیاست نظام اسلامی این بوده که به مردم تکیه کند.	تکیه به مردم، سیاست نظام اسلامی (آیت‌الله خامنه‌ای، ۶/۰۴/۱۳۸۳)		
۱۴	آنچه که باید به‌عنوان راهبرد	راهبرد اساسی بودن حضور		

1. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=46388>
2. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=5703>
3. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=32331>
4. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=23810>
5. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=23810>
6. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3247>

ردیف	بیانات آیت‌الله خامنه‌ای	مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده	مضامین فراگیر
	اساسی مورد نظر همه باشد، عبارت است از حضور حداکثری مردم.	حداکثری مردم (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۸۳/۰۸/۲۴)		
۱۵	راهبردهای عمومی و کلی؛ ... ملاحظه ظالم‌نبودن و مظلوم‌نشدن در تعاملات گوناگون ... این یک راهبرد کلی است.	ملاحظه ظالم‌نبودن و مظلوم‌نشدن در تعاملات گوناگون (ترویج و عمومی‌سازی فرهنگ از خودگذشتگی و ایثار) راهبرد کلی نظام جمهوری اسلامی (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۰۶/۱۴)		
۱۶	راهبرد ایستادگی و تاب‌آوری در برابر فشارها جواب داد.	کارآمد بودن راهبرد ایستادگی و تاب‌آوری [و مقاومت] در برابر فشارها (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۴/۰۴/۰۲)		
۱۷	اینها سیاست‌های کلان و اساسی و راهبردهای اصلی نظام جمهوری اسلامی است برای رسیدن به آن آرمان‌ها؛ کار عمومی، تلاش عمومی، ابتکار عمومی ...	کار، تلاش و ابتکار عمومی، راهبرد اصلی نظام جمهوری اسلامی (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۸۷/۰۲/۱۴)	مصادیق راهبردها و سیاست‌های اصلی	
۱۸	آنچه که من می‌توانم به‌عنوان راهنمایی و راهبرد کلی به شما عرض کنم، تلاش و مجاهدت جوانانه و پیگیر است.	تلاش و مجاهدت جوانانه و پیگیر، راهبرد کلی نظام جمهوری اسلامی (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۰۶/۱۴)		
۱۹	اینها سیاست‌های کلان و	وحدت، راهبرد اصلی نظام		

1. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3260>
2. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=23810>
3. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=30069>
4. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3431>
5. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=23810>

راهبردها و سیاست‌های کلی حکمرانی سیاسی - دینی از دیدگاه مقام معظم رهبری

ردیف	بیانات آیت‌الله خامنه‌ای	مضامین پایه	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین فراگیر
	اساسی و راهبردهای اصلی نظام جمهوری اسلامی است برای رسیدن به آن آرمان‌ها؛ ... وحدت ملی...	جمهوری اسلامی (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۰۶/۱۴)		
۲۰	سیاستی که مطرح کردم، یک سیاست مهم کشور است... انسجام، مهم‌ترین شرط پیشرفت است.	انسجام، سیاست مهم کشور و مهم‌ترین شرط پیشرفت (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۸۰/۰۸/۰۸)		
۲۱	این یک راهبرد حقیقی برای ملت ماست؛ یاد شهدا باید گرامی داشته شود.	گرامی داشتن یاد شهدا، یک راهبرد حقیقی برای ملت (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۸۳/۰۴/۱۶)		
۲۲	حمایت از فلسطین، انتفاضه و مبارزه با صهیونیسم و حامیان از ارکان اصلی سیاست‌های راهبردی جمهوری اسلامی ایران است.	حمایت از فلسطین، انتفاضه و مبارزه با صهیونیسم و حامیان از ارکان اصلی سیاست‌های راهبردی جمهوری اسلامی ایران (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۸۰/۰۲/۰۴)		
۲۳	برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری‌ای که عدالت و توزیع عادلانه ثروت را در جامعه ندیده بگیرد، نمی‌تواند چشم‌انداز موردنظر ما را تأمین کند و برنامه مطلوب ما نیست.	مطلوب نبودن سیاست‌گذاری بدون توجه به عدالت و توزیع عادلانه ثروت در جامعه (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۸۲/۰۵/۱۵)	مصادیق راهبردها و سیاست‌های بلندمدت	
۲۴	اینکه شما بگویید «راهبرد	پیشرفت علمی و شکستن خطوط		

1. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=23810>
2. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3091>
3. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3242>
4. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3061>
5. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3186>

ردیف	بیانات آیت‌الله خامنه‌ای	مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده	مضامین فراگیر
	بلندمدت نظام، پیشرفت علمی و شکستن خطوط کنونی علم و رفتن به جلو است» درست است.	کنونی علم و رفتن به جلو، راهبرد بلندمدت نظام (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱/۰۳/۱۳۹۸)		
۲۵	به خودتان تکیه کنید، یک راهبرد بومی تعریف کنید برای پیشبرد این دانش‌ها [=علوم شناختی]	لزوم تکیه به خود و تعریف راهبرد بومی برای پیشبرد دانش‌ها (آیت‌الله خامنه‌ای، ۳/۱۱/۱۳۹۷)		
۲۶	راهبرد اساسی ما مصون‌سازی اقتصاد از تحریم است.	راهبرد اساسی بودن مصون‌سازی اقتصاد از تحریم (آیت‌الله خامنه‌ای، ۲۸/۰۸/۱۳۹۸)		
۲۷	الگوی ... اسلامی - ایرانی پیشرفت ... یک سند بالادستی خواهد بود نسبت به همه اسناد برنامه‌ای کشور و چشم‌انداز کشور و سیاست‌گذاری‌های کشور.	سند بالادستی بودن الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت نسبت به همه اسناد برنامه‌ای و چشم‌اندازها و سیاست‌گذاری‌های کشور (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۰/۰۹/۱۳۸۹)	عرصه‌های فراتقنینی راهبردها و سیاست‌ها	سازوکارهای تحقق راهبردها و سیاست‌ها
۲۸	الگوی ایرانی - اسلامی، یعنی یک نقشه جامع	نقشه جامع بودن الگوی اسلامی - ایرانی (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۰/۰۹/۱۳۸۹)		
۲۹	چشم‌انداز بیست‌ساله جمهوری اسلامی برای مشخص کردن خط سیاست‌گذاری‌ها و	مشخص کردن خط سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها توسط چشم‌انداز بیست‌ساله		

1. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=42633>
2. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=41555>
3. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=44105>
4. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=10664>
5. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=10664>

راهبردها و سیاست‌های کلی حکمرانی سیاسی - دینی از دیدگاه مقام معظم رهبری

ردیف	بیانات آیت‌الله خامنه‌ای	مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده	مضامین فراگیر
	برنامه‌ریزی‌هاست.	جمهوری اسلامی (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۸۲/۰۸/۲۳)		
۳۰	هدف سوم ما هم این است که بالاخره برای اداره کشور در ده‌ها سال آینده، لازم است جاده‌سازی کنیم، ریل‌گذاری کنیم. این جلسه [نخستین نشست اندیشه‌های راهبردی، بررسی اندیشه‌های راهبردی الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت] و جلسات مشابه، به این ریل‌گذاری و جاده‌سازی منتهی خواهد شد ...	ریل‌گذاری برای اداره کشور در ده‌ها سال آینده با برگزاری جلساتی چون نشست اندیشه‌های راهبردی (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۸۹/۰۹/۱۰)		
۳۱	شعار سال با دو منظور مطرح می‌شود: یکی جهت‌دادن به سیاست‌های اجرایی و عملکرد مسئولین دولتی و مسئولین حکومتی است	جهت‌دادن به سیاست‌های اجرایی و عملکرد مسئولین دولتی و حکومتی توسط شعار سال (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۷/۰۱/۰۱)		
۳۲	تمام قوانین همین‌طورند ... آنچه که آنها معین می‌کنند و به مسئولان راهبرد می‌دهند ...	ارائه راهبرد به مسئولان توسط قوانین (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۷۶/۰۶/۰۲)	عرصه‌های تقنینی راهبردها و سیاست‌ها	
۳۳	از قانون اساسی - که اساس کار	ارائه راهبرد به مسئولان توسط		

1. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3204>
2. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=10664>
3. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=39272>
4. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2850>

ردیف	بیانات آیت‌الله خامنه‌ای	مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده	مضامین فراگیر
	ماست - گرفته، تا ... آنچه که آنها معین می‌کنند و به مسئولان راهبرد می‌دهند ...	قانون اساسی (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۷۶/۰۶/۰۲)		
۳۴	... قوانین عرفی و عادی و معمولی که در مجلس شورای اسلامی تصویب می‌شود ... آنچه که آنها معین می‌کنند و به مسئولان راهبرد می‌دهند ...	ارائه راهبرد به مسئولان توسط قوانین مجلس شورای اسلامی (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۷۶/۰۶/۰۲)		
۳۵	... مصوبات بعضی از مراکز دیگر مثل هیأت عمومی قوه قضاییه - که در حکم قانون است - ... آنچه که آنها معین می‌کنند و به مسئولان راهبرد می‌دهند ...	ارائه راهبرد به مسئولان توسط مصوبات بعضی از مراکز که در حکم قانون هستند (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۷۶/۰۶/۰۲)		
۳۶	... مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی، که آن هم مصوباتش در حکم قانون است، آنچه که آنها معین می‌کنند و به مسئولان راهبرد می‌دهند ...	ارائه راهبرد به مسئولان توسط مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۷۶/۰۶/۰۲)		
مضمون نهایی: راهبردها و سیاست‌های کلی حکمرانی سیاسی - دینی از دیدگاه مقام معظم رهبری				

۲-۲. تحلیل شبکه مضامین راهبردها و سیاست‌های کلی حکمرانی سیاسی - دینی در فرمایشات رهبری

در جدول شبکه مضامین، ۳۶ مضمون پایه، ۱۰ مضمون سازمان دهنده و ۵ مضمون

1. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2850>
2. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2850>
3. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2850>
4. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2850>

راهبردها و سیاست‌های کلی حکمرانی سیاسی - دینی از دیدگاه مقام معظم رهبری

فراگیر استخراج شد. برای فهم چرایی تبدیل مضامین پایه به مضامین سازمان‌دهنده و فراگیر بر پایه مضمون نهایی «تحلیل مضمون راهبردها و سیاست‌های کلی حکمرانی سیاسی - دینی از دیدگاه مقام معظم رهبری» به تجزیه و تحلیل چستی و ضرورت، آثار و ویژگی‌ها، واضع، اقسام و سازوکارهای تحقق راهبردها و سیاست‌های حکمرانی سیاسی - دینی پرداخته شده و انسجام محتوایی و ارتباط بین آنها تبیین شده است.

۲-۲-۱. چستی و ضرورت راهبردها و سیاست‌ها

راهبردها یا سیاست‌های حکمرانی به مجموعه‌ای از روش‌ها و رویکردهای منسجم گفته می‌شود که با هدف دستیابی به آرمان‌ها و اهداف از پیش تعیین‌شده طراحی می‌شود. این راهبردها با تدوین برنامه‌ای جامع و بهره‌گیری حداکثری از منابع و امکانات موجود، افزون بر لحاظ کردن مصالح دینی و ملی، چهارچوب کلی حرکت و جهت‌گیری نظام را در راه تحقق اهداف نهایی ترسیم می‌کند. این سیاست‌ها به‌عنوان محور اصلی، جهت‌دهنده تمامی قوانین، مقررات، اقدامات و برنامه‌های اجرایی بوده و مانع انحراف از راه درست و از بین بردن حقوق توده مردم و مستضعفان می‌شود. همچنین، این نگاه راهبردی، حضور و نظارت هدایت‌گر رهبری را در همه عرصه‌های کشور ضروری می‌کند. یک نظام حکمرانی سیاسی - دینی برای رسیدن به مقاصد خود، ناچار است چنین دیدگاه کلان‌نگر و تصویر آرمانی از افق بیست یا سی ساله پیش رو را مدنظر قرار دهد.

۲-۱-۲. آثار و ویژگی‌های راهبردها و سیاست‌ها

تحقق مؤثر حکمرانی سیاسی - دینی و مدیریت امور مرتبط با آن، نیازمند تدوین راهبردهای کلان، سیاست‌های عمومی و استراتژی‌های گردآوری شده است. این چهارچوب‌های راهبردی، از نرمش لازم برخوردار بوده و توانایی اصلاح، بهبود و ارتقای را دارند تا بتوانند فراخور با تحولات زمانی و شرایط متغیر، بروزرسانی شوند. اهداف عملیاتی و خردمندانه در سطحی پس از راهبردها قرار گرفته است و بر پایه همان سیاست‌های کلی طراحی و اجرا می‌شوند. به بیان دقیق‌تر، پس از تعیین اهداف کلان،

فرایند تدوین راهبردها و سیاست‌ها آغاز شده و در ادامه، مرحله تعیین اهداف عملیاتی به صورت جزء به جزء انجام می‌شود. راهبردها و سیاست‌های حکمرانی به مثابه نقشه‌ای بلندمدت، این امکان را فراهم می‌کند که در هر مقطع زمانی بتوان میزان پیشرفت فعالیت‌ها را محاسبه کرده و از راه نقد و ارزیابی دقیق، نقاط قوت و ضعف را شناسایی کرده و زمینه‌های اصلاح و بهبود را فراهم کرد.

۲-۱-۳. واضح راهبردها و سیاست‌ها

بر اساس قانون اساسی، اصلی‌ترین مسئولیت مقام رهبری، تعیین و ابلاغ سیاست‌های عمومی و راهبردهای اساسی نظام است. قوانین حاکمیتی از دو جنبه ماهوی و شکلی برخوردارند که در این بین، جنبه شکلی و ظاهری در بردارنده فرایند قانونگذاری و شیوه اجرا بوده که برعهده نمایندگان مجلس و حقوقدانان است اما جوهره و محتوای این قوانین - که بیان‌گر خط مشی‌ها و جهت‌گیری‌های کلان نظام است - به وسیله شخص رهبر و پس از مشاوره با مجمع تشخیص مصلحت نظام در چهارچوب سیاست‌های کلی و راهبردهای عمده تعیین می‌شود (مستند به بند ۱ اصل ۱۱۰ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران)؛ بنابراین مرجع اصلی سیاست‌گذاری و تعیین راهبردهای کشور، مقام رهبری است که به وسیله مجلس خبرگان رهبری به این مقام منصوب می‌شود.

۲-۱-۴. اقسام راهبردها و سیاست‌ها

در چهارچوب اندیشه‌های آیت‌الله خامنه‌ای، راهبردها و سیاست‌های حکمرانی سیاسی - دینی را می‌توان به سه دسته اصلی تقسیم‌بندی کرد: نخست راهبردهای عمومی و کلی؛ دوم راهبردهای اصلی؛ سوم راهبردهای بلندمدت. نمونه‌های بارز راهبردهای عمومی و کلی، شامل تأکید بر هویت اسلامی، مردم‌سالاری [با ریشه‌های قرآنی و اسلامی]، باور به مردم و

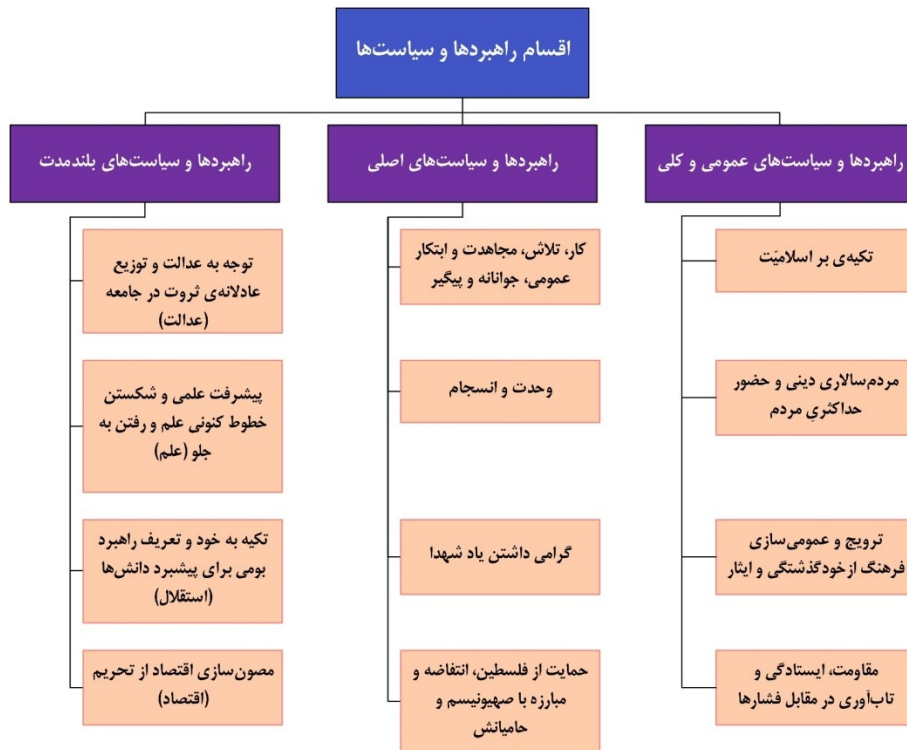
۱. اصل ۱۱۰ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران: وظایف و اختیارات رهبر: ۱. تعیین سیاست‌های کلی نظام جمهوری اسلامی ایران پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام؛ ۲. نظارت بر حسن اجرای سیاست‌های کلی نظام.

راهبردها و سیاست‌های کلی حکمرانی سیاسی - دینی از دیدگاه مقام معظم رهبری

آرای آنان، مشارکت حداکثری مردم، رعایت اصل از خودگذشتگی و ایثار در روابط گوناگون و همچنین مقاومت و پایداری در برابر فشارها است.

راهبردهای محوری حکمرانی سیاسی - دینی در بردارنده فعالیت‌های جمعی، کوشش‌های عمومی، نوآوری‌های مردمی، وحدت ملی، انسجام اجتماعی - که اصلی‌ترین شرط پیشرفت شمرده می‌شود - تلاش جهادی و پیوسته جوانان، پاسداشت یاد و خاطره شهدا - که باید به‌عنوان یک راهبرد اساسی برای ملت شمرده شود - حمایت از مردم فلسطین، قیام مردمی و مبارزه با صهیونیسم و حامیان آن است. در بخش راهبردهای بلندمدت می‌توان به تحقق عدالت اجتماعی و توزیع عادلانه امکانات در جامعه، پیشرفت علمی و عبور از مرزهای دانش موجود، خوداتکایی و تدوین الگوهای بومی برای پیشرفت علوم، و همچنین مقاوم‌سازی اقتصاد در برابر تحریم‌ها اشاره کرد.

نظام حکمرانی سیاسی - دینی، سهم بسزایی از مسئولیت‌های اجتماعی را بر اساس تعالیم دینی به مردم واگذار می‌کند و درحقیقت، مردم را به‌عنوان کارفرمای اصلی حکومت می‌شناسد. هیچ نظام حکمرانی نمی‌تواند امور خود را بدون حمایت و پشتیبانی مردم پیش ببرد؛ بنابراین آنچه اهمیت زیادی دارد وجود وحدت رویه، اعتماد دوسویه، مشارکت فعال، اراده ملی و عزم راسخ مردم است. این راهبرد کلان - یعنی مردم‌سالاری دینی - شاخصی برای ارزیابی و اصلاح اخلاقیات، رفتار و شیوه‌های مسئولان کشور شمرده شده و حاکمان را موظف می‌کند برای تزکیه درونی و رهایی از روش‌ها، منش‌ها، خلق و خوها و رفتارهای ناسازگار با موازین اسلامی، این سیاست را به مرحله اجرا درآورند. طبقه‌بندی راهبردها و سیاست‌های حکمرانی سیاسی - دینی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای در نمودار ارائه شده قابل مشاهده است.

شکل ۲: اقسام راهبردها و سیاست‌ها در حکمرانی سیاسی - دینی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای

۱-۵-۲. سازوکارهای تحقق راهبردها و سیاست‌ها

سازوکارهای تحقق راهبردها و سیاست‌های حکمرانی دینی - سیاسی را می‌توان در دو حوزه فراتقنینی و تقنینی تحلیل کرد. نمونه‌های این سازوکارها در حوزه فراتقنینی، الگوی پیشرفت اسلامی - ایرانی، چشم‌انداز بیست‌ساله^۱، نشست اندیشه‌های راهبردی^۲ با هدف تعیین مسیر اداره کشور در دهه‌های آینده و شعارهای سالانه را در برمی‌گیرد. در حوزه تقنینی

۱: برای مثال «سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی» مصوب مجمع تشخیص مصلحت نظام در ۱۳۸۲/۰۹/۱۱. آدرس:

2. <https://farsi.khamenei.ir/package?id=18273>

راهبردها و سیاست‌های کلی حکمرانی سیاسی - دینی از دیدگاه مقام معظم رهبری

هم دربردارنده قانون اساسی^۱، مصوبات مجلس شورای اسلامی، تصویب‌نامه‌های برخی نهادهای دارای قدرت قانونگذاری - مانند هیأت عمومی قوه قضائیه - و مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی می‌شود.

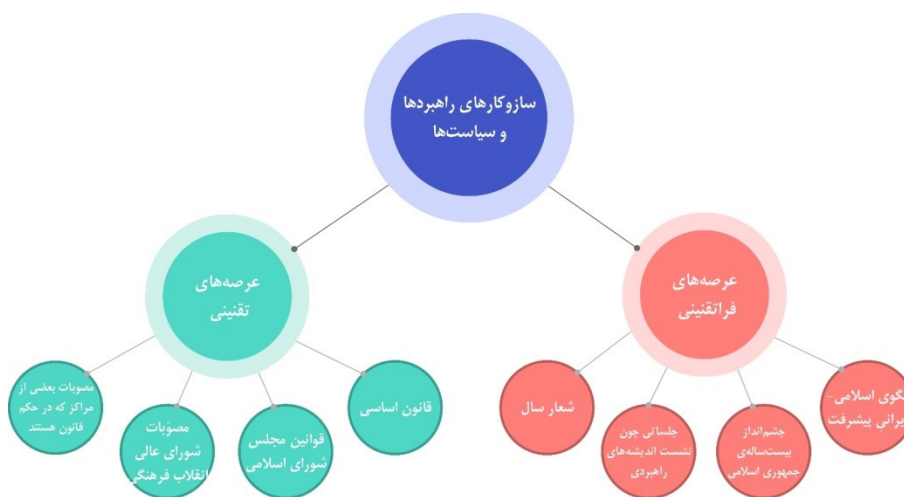
از جمله برجسته‌ترین سازوکارهای فرائقینی، طراحی و ترسیم الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی^۲ به‌عنوان نقشه‌ای همه‌جانبه است که زمینه‌های گوناگون پیشرفت را مشخص کرده و چهار حوزه اصلی را دربرمی‌گیرد: ۱. اندیشه و تفکر؛ ۲. علم و نوآوری علمی، که برآمده از اندیشه است؛ ۳. زندگی که شامل امنیت، رفاه، استقلال، آزادی، حاکمیت و عزت ملی است؛ ۴. معنویت که جوهره و بنیان تمامی حوزه‌های پیشین شمرده می‌شود. شاخصه‌های پیشرفت اسلامی را هم می‌توان در مواردی چون عزت و خودباوری ملی، عدالت، پویایی پیوسته، ترقی همراه با معنویت و توجه به تمامی جنبه‌های حیات انسانی برشمرد.

ترسیم و تحقق چشم‌اندازهای بیست‌ساله هم از دیگر سازوکارهای عملی‌سازی راهبردها و سیاست‌هاست که به‌عنوان نقشه راه حکمرانی پس از قانون اساسی، مهم‌ترین رسالت اندیشمندان، فرهیختگان و نخبگان به‌شمار می‌رود. چشم‌انداز بیست‌ساله که جهت‌گیری سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها را تعیین می‌کند، تصویری روشن از آینده مطلوب کشور ارائه داده و راه دستیابی به آرمان‌های اسلامی و پیشرفت در حوزه‌های مادی، اقتصادی، فرهنگی و همچنین تعالی معنوی و اخلاقی را آسان می‌کند. پیوند بین سند چشم‌انداز و برنامه‌های سالانه، از راه سیاست‌های برنامه‌های پنج‌ساله برقرار می‌شود که در راستای تحقق اهداف سند چشم‌انداز بیست‌ساله و تکمیل‌کننده آن عمل می‌کند. همچنین، شعارهای سالانه به‌مثابه راهنمای سیاست‌های اجرایی در سطح دولت و جامعه عمل می‌کنند؛ این شعارها هم جهت‌دهنده سیاست‌های عملیاتی و عملکرد مسئولان حکمرانی است و هم افکار عمومی را نسبت به مسائل کلیدی کشور آگاه می‌کند.

1. <https://qavanin.ir/Law/TreeText/?IDS=6623702055317218729>

2. <https://farsi.khamenei.ir/keyword-content?id=1001>

سازوکارهای تحقق راهبردها و سیاست‌ها در حکمرانی سیاسی - دینی، در اندیشه‌های آیت‌الله خامنه‌ای به شکل زیر ترسیم شده است:

شکل ۳: سازوکارهای تحقق راهبردها و سیاست‌ها در حکمرانی سیاسی - دینی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای

۲-۳. تحلیل مضمون نهایی

راهبردها و سیاست‌های حکمرانی، بیانگر جهت‌گیری کلی تمام قوانین، مقررات، اقدامات و برنامه‌های اجرایی برای تحقق آرمان‌ها و اهداف از پیش تعیین‌شده در حکمرانی سیاسی - دینی هستند. این راهبردها با بهره‌گیری از بیشتر منابع و امکانات موجود و با در نظر گرفتن مصالح دینی و ملی، در قالب برنامه‌ای جامع و هماهنگ ارائه می‌شوند. این سیاست‌ها برای پیشبرد امور، ارزیابی میزان پیشرفت در هر مقطع زمانی، شناسایی نقاط قوت و ضعف، و اصلاح برنامه‌ها ضروری شمرده می‌شوند؛ هرچند خود این راهبردها هم قابل بازنگری و اصلاح هستند. بر اساس بند یک اصل ۱۱۰ قانون اساسی، رهبر به‌عنوان سیاست‌گذار کلان و طراح اصلی راهبردهای حکمرانی سیاسی - دینی، این مسئولیت را با

راهبردها و سیاست‌های کلی حکمرانی سیاسی - دینی از دیدگاه مقام معظم رهبری

مشورت مجمع تشخیص مصلحت نظام انجام می‌دهد.

راهبردهای حکمرانی سیاسی - دینی را می‌توان در سه دسته کلی تقسیم‌بندی کرد:

۱. راهبردهای عمومی و کلی (دربدارنده تأکید بر اسلامیت نظام، مردم‌سالاری دینی، مشارکت حداکثری مردم، تکیه بر آرای عمومی، فرهنگ ایثار و از خودگذشتگی و مقاومت در برابر فشارها)؛

۲. راهبردهای اصلی (دربدارنده بسیج عمومی، وحدت و انسجام ملی، تلاش و مجاهدت پیوسته جوانان، پاسداشت یاد و خاطره شهدا، حمایت از نهضت فلسطین و مبارزه با صهیونیسم و حامیان آن)؛

۳. راهبردهای بلندمدت (دربدارنده تحقق عدالت اجتماعی و توزیع عادلانه ثروت، پیشرفت علمی و عبور از مرزهای دانش موجود، خوداتکایی و تدوین الگوهای بومی برای پیشرفت علمی، و مقاومت‌سازی اقتصاد در برابر تحریم‌ها).

سازوکارهای تحقق راهبردها و سیاست‌های حکمرانی سیاسی - دینی را می‌توان در دو حوزه جداگانه بررسی کرد: حوزه فراتقنینی (دربدارنده الگوی پیشرفت اسلامی - ایرانی، چشم‌اندازهای بیست‌ساله، نشست اندیشه‌های راهبردی برای ترسیم راه اداره کشور در دهه‌های آینده، برنامه‌های پنج‌ساله و شعارهای سالانه) و حوزه تقنینی (دربدارنده قانون اساسی، مصوبات مجلس شورای اسلامی، تصمیمات مراجع دارای صلاحیت قانونگذاری مانند هیأت عمومی قوه قضائیه، و مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی). پیوند کامل این شبکه مضامین در نمودار زیر به تصویر کشیده شده است:

شکل ۱: نمایش ارتباط شبکه مضامین

نتیجه

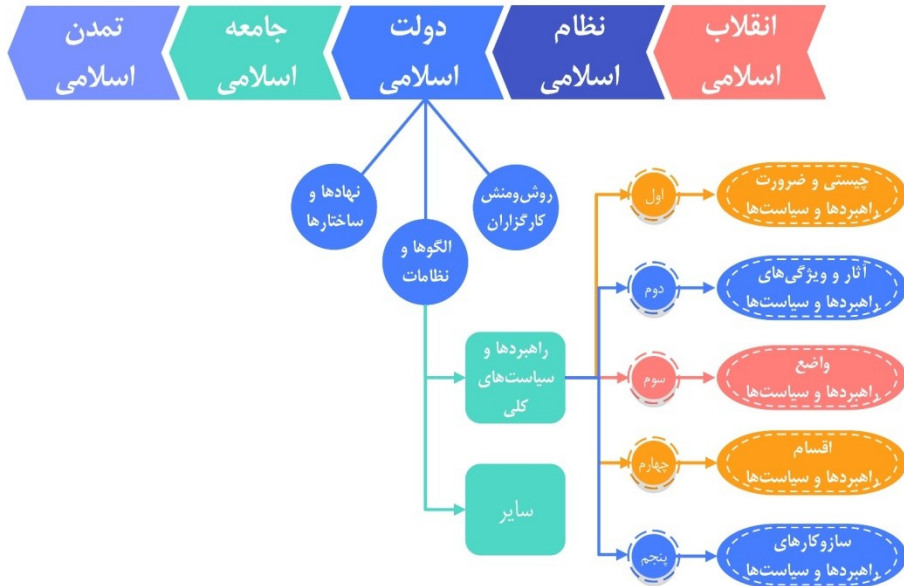
حکمرانی سیاسی - دینی فرایندی مستحکم، تحت ولایت ولیّ خدا و بر پایه دین است که در آن مجموعه‌ای از قوانین و ساختارها برای نظارت و اعمال قدرت بر فعالیت‌های نهادهای حکومتی (دولت) و غیرحکومتی (مردمی و اجتماعی) و از بین بردن کشمکش‌های میان آنها برای دستیابی به ارزش‌ها و بازداشتن جامعه از ظلم و فساد و اعمال غیرعالمانه و غیرعادلانه در جنبه‌های گوناگون سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی وجود دارند. آنچه

راهبردها و سیاست‌های کلی حکمرانی سیاسی - دینی از دیدگاه مقام معظم رهبری

در حکمرانی سیاسی - دینی مهم است، ولایت‌مداری و عمل بر اساس نهاد ولایت است و بایستی تمامی سیاست‌های و راهبردهای حکمرانی و همچنین رفتارها و منش‌های کارگزاری، نهادها، ساختارها، الگوها و نظامات و سازوکارها بر پایه بیانات و منویات ولی فقیه جامعه تنظیم و منقح شوند.

در تحلیل مضمون بیانات آیت‌الله خامنه‌ای در باب راهبردها و سیاست‌های کلی حکمرانی سیاسی - دینی، ۳۶ عبارت که پیوند ویژه‌ای با هم داشتند، انتخاب شده و ۳۶ مضمون پایه به دست آمد. از پیوند و سازمان‌دهی این مضامین پایه، ۱۰ مضمون سازمان‌دهنده که بدنه اصلی مقاله را شکل می‌دهند، ایجاد شد که عبارت‌اند از: «معنای راهبردها و سیاست‌ها»، «ضرورت راهبردها و سیاست‌ها»، «آثار راهبردها و سیاست‌ها»، «ویژگی‌های راهبردها و سیاست‌ها»، «تنظیم‌کننده راهبردها و سیاست‌ها»، «مصادیق راهبردها و سیاست‌های عمومی و کلی»، «مصادیق راهبردها و سیاست‌های اصلی»، «مصادیق راهبردها و سیاست‌های بلندمدت»، «عرصه‌های فراقینینی راهبردها و سیاست‌ها» و «عرصه‌های تقنینی راهبردها و سیاست‌ها». سپس چهار مضمون فراگیر «چیستی و ضرورت راهبردها و سیاست‌ها»، «آثار و ویژگی‌های راهبردها و سیاست‌ها»، «واضع راهبردها و سیاست‌ها»، «اقسام راهبردها و سیاست‌ها» و «سازوکارهای تحقق راهبردها و سیاست‌ها» به دست آمد و سرانجام به مضمون نهایی «راهبردها و سیاست‌های کلی حکمرانی سیاسی - دینی از دیدگاه مقام معظم رهبری» منتج شد. جایگاه این مضمون در چهارچوب کلی اندیشه مقام معظم رهبری در تصویر زیر آمده است:

راهبردها و سیاست‌های کلی حکمرانی سیاسی-دینی از منظر مقام معظم رهبری

شکل ۵: جایگاه راهبردها و سیاست‌های کلی حکمرانی سیاسی-دینی در چهارچوب کلی اندیشه مقام معظم رهبری

منابع

- * قرآن کریم
۱. ابن فارس، احمد (۱۴۰۴ق). معجم مقاییس اللغة. قم: انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی.
 ۲. ابن منظور، محمدبن مکرم (۱۴۱۴ق). لسان العرب. بیروت: دارصادر.
 ۳. آرمسترانگ، مایکل (۱۳۹۰). مدیریت استراتژیک منابع انسانی. ترجمه محمد اعرابی. تهران: انتشارات دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
 ۴. ازهری، محمدبن احمد (۳۷۰ق). تهذیب اللغة. بیروت: داراحیاء التراث العربی.
 ۵. اسماعیل زاده، حسن و مجتبی همتی (۱۳۹۱). «حکروایی خوب راه چاره تحقق شهر خوب». اطلاعات سیاسی - اقتصادی. ش ۲۸۸. تابستان. ص ۱۰۲-۱۱۵.
 ۶. بردبار، غلامرضا و شیما ضربایی زاده و طاهر صالحی (۱۳۹۴). «ارائه الگوی حکمرانی خدامدار». مدیریت اسلامی. سال ۲۳ ش ۲. تابستان. ص ۹-۴۱.
 ۷. بنیاد فرهنگ و اندیشه انقلاب اسلامی (۱۳۹۸). مکتب انقلاب اسلامی - کتب ده‌گانه. قم: معارف.
 ۸. بهشتی، محمد (۱۳۷۱). فرهنگ صبا فارسی. تهران: صبا.
 ۹. پایگاه حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای، به نشانی: www.khamenei.ir
 ۱۰. پورعزت، علی اصغر (۱۳۸۹). «ابعاد حکمرانی اخلاقی در فحوای عهدنامه امیرالمؤمنین (ع)». پژوهش‌های نهج البلاغه. ش ۳۰. پاییز. ص ۱۱۵-۱۳۲.
 ۱۱. حسینی خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۲). طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن. قم: انتشارات صهبا.
 ۱۲. خاشعی، وحید و عطاءالله هرنندی (۱۳۹۳). «تبیین ابعاد حکمرانی متعالی مبتنی بر سیره حکومتی امام علی (ع): تلفیق رویکرد اجتهادی و تحلیل محتوا». پژوهش‌های علم و دین. ش ۱۰. پاییز و زمستان. ص ۸۵-۱۱۰.
 ۱۳. دباغ، سروش و جواد جاسبی (۱۳۸۵). «جایگاه گزاره‌های اخلاقی در نظام

- تصمیم‌گیری سازمانی نمونه‌سازی تصمیم‌گیری اخلاقی مبتنی بر دستگاه رأس (با تأکید بر حوزه علوم و فناوری در سازمان)». اخلاق در علوم و فناوری. ش ۱. زمستان. ص ۳۵-۴۵.
۱۴. دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۷). لغت‌نامه. تهران: دانشگاه تهران.
۱۵. راغب‌اصفهانی، حسین‌بن‌محمد (۴۲۵ق). مفردات الفاظ القرآن. بیروت: دارالقلم.
۱۶. رئیس‌الساداتی، سیداحسان و محمدهادی قنوات (۱۳۹۵). «رابطه سعادت با حکمرانی مطلوب». اخلاق زیستی. ش ۲۲. زمستان. ص ۳۳-۴۴.
۱۷. سیدباقری، سیدکاظم (۱۳۹۵). «کارکردهای عدالت در حکمرانی اخلاقی از منظر اندیشه سیاسی اسلام». علوم سیاسی (باقرالعلوم). ش ۷۶. زمستان. ص ۱۵۱-۱۷۰.
۱۸. سیدجوادین، سیدرضا و محمد مهدی تنعمی و امیر مختاری (۱۳۹۵). «استخراج معیارهای کارمندیابی در سازمان با رویکرد اسلامی». مدیریت اسلامی. سال ۲۴. ش ۱. بهار. ص ۱۵۹-۱۸۱.
۱۹. شیخ‌زاده، محمد و رضا بنی‌اسد (۱۳۹۹). تحلیل مضمون: مفاهیم، رویکردها و کاربردها. قم: لوگوس.
۲۰. صبورطینت، امیرحسین و محمدسیروس کاوه (۱۳۹۰). مدل مدیریت استراتژیک مینا. تهران: انتشارات دانشگاه امیرکبیر.
۲۱. عمید، حسن (۱۳۷۵). فرهنگ فارسی عمید تهران: امیرکبیر.
۲۲. غفاریان، وفا (۱۳۸۰). استراتژی اثربخش. تهران: انتشارات فرا.
۲۳. فراهیدی، خلیل‌بن‌احمد (۱۴۰۹ق). کتاب‌العین. قم: نشر هجرت.
۲۴. قربانی‌زاده، وجه‌الله و مسعود شریعتی و بهروز رضایی‌منش و عبدالحسین خسروپناه دزفولی (۱۳۹۹). «حکمرانی اخلاقی در بخش عمومی از دیدگاه نهج‌البلاغه». مدیریت منابع در نیروی انتظامی. سال ۸. ش ۴. زمستان. ص ۸۵-۱۱۸.
۲۵. قربانی‌زاده، وجه‌الله و مسعود شریعتی و بهروز رضایی‌منش و عبدالحسین خسروپناه دزفولی (۱۳۹۹). حکمرانی اخلاقی بر اساس نوع‌شناسی طبقه نظامیان از دیدگاه نهج‌البلاغه. پژوهش‌های مدیریت انتظامی (مطالعات مدیریت انتظامی). سال ۱۵. ش ۴. زمستان. ص ۶۴۳-۶۶۶.
۲۶. مجلسی، محمدباقر (۱۳۸۹). مرآة‌العقول فی شرح اخبار آل‌الرسول ص. قم:

راهبردها و سیاست‌های کلی حکمرانی سیاسی - دینی از دیدگاه مقام معظم رهبری

دارالکتب الإسلامية.

۲۷. مصطفوی، حسن (۱۴۲۶ق). التحقیق فی کلمات القرآن الکریم. بیروت:

دارالکتب العلمیة.

۲۸. معین، محمد (۱۳۷۵). فرهنگ معین. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

۲۹. موسوی، سیدزین العابدین و حسین آقای جنت‌مکان و نورمحمد نوروزی (۱۳۹۷).

«نقش اخلاق اسلامی در حکمرانی مطلوب». پژوهش‌های اخلاقی (انجمن معارف اسلامی). سال ۸. ش ۴. تابستان. ص ۲۰۳-۲۲۴.

۳۰. موسوی خمینی، سیدروح‌الله (۱۳۹۹). صحیفه امام (مجموعه آثار امام خمینی رهبر). قم:

مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی رهبر.

۳۱. نژادلو، حمیدرضا و رحمان غفاری و مسعود احمدی (۱۴۰۰). «الگوی حکمرانی

توحیدی با رویکرد نظریه داده‌بنیاد». سبک زندگی اسلامی با محوریت سلامت. سال ۵. ویژه‌نامه. زمستان. ص ۱-۱۲.

۳۲. واعظی، رضا و میثم چکین و حسین اصلی‌پور (۱۳۹۷). «چالش‌های سیاست‌گذاری

در حوزه گردش‌گری سلامت ایران مبتنی بر رویکرد تحلیل مضمون». مطالعات مدیریت گردشگری. ش ۴۱. بهار. ص ۱-۴۰.

33. Anne Mette Kjar (2004). *Governance. key concepts*. London: Polity.

34. H. George Frederickson & Richard K Ghere (2015). "Public Ethics and the New Managerialism an Axiomatic Theory". *Ethics in public management*. Chapter 8. Published 2015 by Routledge. Retrieved from academic.udayton.edu > Ethics Book Frederickson.

۳۵. بیانات حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای در پایگاه حفظ و نشر آثار:

36. <https://farsi.khamenei.ir/keyword-content?id=1001>

37. <https://farsi.khamenei.ir/message-content?id=41673>

38. <https://farsi.khamenei.ir/package?id=18273>

39. <https://farsi.khamenei.ir/speech?nt=2&year=1395>

40. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=10634>
41. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=10664>
42. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=17559>
43. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=17597>
44. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2251>
45. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=23715>
46. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=23810>
47. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=24658>
48. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2678>
49. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2845>
50. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2850>
51. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2882>
52. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=30069>
53. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3039>
54. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3053>
55. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3061>
56. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3079>
57. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3091>
58. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3133>
59. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3186>
60. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3204>
61. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=32331>
62. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3242>
63. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3247>
64. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3260>
65. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=33259>
66. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=33694>

● راهبردها و سیاست‌های کلی حکمرانی سیاسی - دینی از دیدگاه مقام معظم رهبری

67. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3398>
68. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=34109>
69. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3431>
70. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=34429>
71. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=39272>
72. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=41555>
73. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=42475>
74. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=42633>
75. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=44105>
76. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=46146>
77. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=46388>
78. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=49769>
79. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=5703>
80. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=7227>
81. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=8033>
82. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=8292>
83. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=8798>